

שררה שהיא עבדות

סוגיות ברבנות הקהילה

חלק שני

מאת
משה לוונטהל
גינות-שומרון

המכון לרבני ישובים
קרית ארבע חברון
תשע"ט 2018

מכתב ברכה מהראשון לציון הרב מרדכי אליהו זצ"ל לחלק הראשון של ספר

ב"ה

MORDECHAI ELIAHU
FORMER CHIEF RABBI OF ISRAEL & RICHON LEZION

מ ר ד כ י א ל י ה ו
הראשון לציון והרב הראשי לישראל לשעבר

בס"ד, י"ח סיון תשס"ו
18-9713.06

דברי ברכה

הנבאו לפני גיליונות הספר "עבדות ושרה- סוגיות ברבנות הקהילה", מעשה ידי המחנך הדגול הרה"ג משה לוונטהל שליט"א ששימש כרבו של היישוב בית יתיר בהר חברון.

משולבים בספר זה לצד זה בירור יסודי ומעמיק של תפקידי הרב בקהילה, לצד ניסיונו האישי של הכותב משנות שימושו ברבנות.

תוכן הספר יביא תועלת מרובה לאברכים המבקשים בעתיד לשמש כרבני קהילות, כמו גם לרבנים המכהנים בפועל.

הנני לברכו שחפץ הי' בידו יצלח, וימשיך הלאה להגדיל תורה ולהאדירה, ויתברך בכל מידי דמיטב, ברוחניות ובגשמיות, אכי"ר.

מרדכי אליהו
הראשון לציון הרב הראשי לישראל לשעבר

מכתב ברכה מזמורי ורבי, הרב רפאל שלמה דיכובסקי שליט"א לחלק הזה

ב"ה טבת תשע"ח

מכובדי הרב משה לוונטהל שליט"א

מונח בפני עותק מוכן לדפוס של החלק השני מספרו: "שררה שהיא עבדות - סוגיות ברבנות הקהילה". התרשמתי מאוד מן הספר בחלקו הראשון, ומן החלק השני הממשיך את הראשון.

מעבר לכל הדברים שאמרתי לגבי החלק הראשון, אוכל להוסיף ולציין כי מעלותיו של הספר בשני חלקיו, אינן רק בתחום ה"עשה", אלא גם בתחום ה"לא תעשה". הספר מציין מצבים רבים שבהם הרב עלול להגיע לכלל טעות בהוראתו. המחבר אינו מסתיר את נסיונו האישי, הן בתחום ה"עשה", והן בתחום ה"לא תעשה", ואינו בוש לומר טעיתי. מעטים הרבנים שמעלים עלי ספר את טעויותיהם, בכדי ללמוד וללמד, את עצמם ואת חבריהם.

הספר ממחיש את החשיבות הגדולה בהוראה פרטנית-אישית, לכל אחד ואחד בנפרד. לא כל הוראה מתאימה לכל אדם. לא כל הוראה מתאימה לכל זמן. יש צורך בבחינה ובהיכרות של השואל ושל התקופה, בכדי לענות כהלכה. יש צורך במבט מרחיק לכת על ההשלכות ועל התוצאות של פסיקת ההלכה, ויכולת לפסוק היום פסקי דין שיעמדו גם במבחן המחר. יש צורך בנטילת אחריות ציבורית ואישית, ובלב אמיץ להציל עשוק מידי עושקו, כדברי הרמב"ם בהלכות סנהדרין בענין תכונותיו של הדיין.

אני מצרף לדברי מאמר שכתבתי על פסיקת ההלכה ועל מדיניות פסיקת ההלכה. יש בדברים הללו להבהיר את הנושא הסבוך של פסיקת ההלכה, ואת האחריות שהרב נוטל על עצמו להשיב כהלכה, ולמצוא חן ושכל טוב בעיני אלוקים ואדם.

ברכתי לרב המחבר ולרעייתו שליט"א, שיזכו בעזרת ה' להגדיל תורה ולהאדירה, ויזכו לרוות רוב נחת ועונג מכל יוצאי חלציהם בבריאות הגוף והנפש לאורך ימים ושנים טובות.

בברכה מקרב לב

רפאל שלמה דיכובסקי

מכתב ברכה מהרב יעקב אריאל שליט"א לחלק הראשון של הספר

משרד הרבנות רמת-גן

נס"ד

לשכת הרב הראשי
הרב יעקב אריאל

ה' כסלו תשס"ו
(6.12.05)

לכבוד
הרב משה לוונטה שליט"א

שלום וברכה

את ספרך "מדריך לרבני קהילות" קראתי בשקיקה.

הוא ספר מעולה המפרט בפרטי פרטים, ובדוגמאות חיות את כל הבעיות שבהן נתקל רב קהילה בישראל.

הנהגת הרבנות בימינו שונה מדורות קודמים. בדורנו התערערו הסמכויות, האוירה השוויונית והדמוקרטית מקשה על קבלת סמכות. התרחבותה של ההשכלה בכל רבדי החברה גרמה לכך שמרובים בעלי היידע בקהילה, כל אחד בתחומו, וההתייחסות לרב עלולה להיות שוות ערך לעוד בעל יידע ולא כאל בעל סמכות. אין שום טעם ושום סיכוי לאכוף סמכות בימינו בדרך מלאכותית. הסמכות תיווצר מאליה כאשר הרב יהיה אישיות רוחנית מקרינה, בשקידתו בתורה, ברמת ידיעותיו, במידותיו התרומיות, בתכונת הנהגתו ובשיקול דעתו.

מן הראוי שכל מי שמתעתד לשמש כרב, יקרא את ספרך וילמד מנסיונך העשיר כיצד לנהוג ולהנהיג את קהילתו. גם מי שכבר משמש בקודש יפיק תועלת רבה מספרך החשוב.

ספרך, נסיונך הדרכותיך ועצותיך יתרמו רבות להעלאת קרן הרבנות בישראל, ולכן יישר כוחך על ספרך החשוב.

בברכת התורה,

הרב יעקב אריאל
הרב הראשי לרמת-גן

תוכן כללי

- 17..... פתח דבר
- 19..... הקדמת המחבר

א. בין הרב לעצמו

- 37..... 1. "יש נאה ללבשו" - למי מתאים התפקיד הזה? - פרופיל של אישיות
- 83..... 2. "שמח יששכר באהלך!" - על הסיפוק של הרב במלאכת הקודש שלו
- 104..... 3. "לך רד!" - על המחירים הרוחניים הכרוכים בתפקיד רב קהילה
4. "כשמנהיגים נכשלים" - על התאוששות בעקבות שערוריה רבנית /
- 117..... הרב יצחק ברייטוביץ
5. קוד אתי ביחס הרב לנשים / הרב שמואל אליהו, הרב עזריאל אריאל,
- 132..... הרב אליהו בלומנצווייג והרב יהושע שפירא

ב. בין הרב לקהילה

- 137..... 1. "פלס מעגל רגלך" - על המורכבות שבפסיקת הלכה ובהוראתה
- 176..... 2. פסיקת הלכה ומדיניות פסיקת ההלכה / הרב רפאל שלמה דיכובסקי
- 192..... 3. "דור דעה?" - רבנות קהילה בעידן האינטרנט והסמארטפון
- 217..... 4. "וטהר לבנו" - על תפקיד הרב בפיתוח הרגש הדתי ובטיפוחו

ג. בין הרב לחברים בקהילה

- 245..... 1. "אלקי הרוחות לכל בשר" - האם אפשר להיות רב של כו-ל-ם?
- 296..... 2. "ראיתי בני עלייה" - תפקיד הרב בקהילה שיש בה עולים
- 339..... 3. "דמעת העשוקים" - תפקידו של הרב בעמידה לצד עשוקים
- 342..... 4. "את הדרך ילכו בה" - תפקידו של הרב כמבקר חולים
- 357..... 5. עקרונות בסיסיים ביעוץ רבני / ד"ר ישראל לויץ
- 373..... 6. תפקידו של רב היישוב בתחום הנוער / ר' דורון גלבוץ
- 380..... 7. "הכל יוצאין למלחמת מצוה!" - על מחלוקות בין רבנים

ד. תפקידי רב הקהילה סביב מעגל השנה

- 395..... 1. "את חג המצות תִּשְׁמֵר" - תפקידו של הרב בחג הפסח
- 443..... 2. "אני לדודי" - תפקידו של הרב ב'מים הנוראים'
- 478..... 3. "והיית אך שמח" - תפקידו של הרב בחג 'שמחת-תורה'
- 501..... 4. "ושמחנו בישועתך" - תפקידו של הרב בחגים 'הלאומיים'

ה. נספחים

- 530..... נספח 1: רבנות קהילה בעידן הפוסט-מודרני / הרב אהרן איזנטל
- 531..... נספח 2: עצות לרב מתחיל / הרב יוני דון-יחיא

- 541..... מפתח המקורות
- 563..... מפת אישים
- 567..... ביבליוגרפיה

תוכן מפורט

- 17..... **פתח דבר**
- 19..... **הקדמת המחבר**
- ♦ הדימוי לרועה ♦ הדימוי לאב ♦ הדימוי למנוע ♦ הדימוי לכהן המטהר ♦ הדימוי לקרחון ♦
 הדימוי למנצח תזמורת ♦ הדימוי לשליח-ציבור ♦ האצילות מחייבת ♦ תוכן כללי ♦ אופיו
 של הספר ♦ ברכות והודאות ♦ הקדשות

שער ראשון - בין הרב לעצמו

1. **"יש נאה ללבושו" - למי מתאים התפקיד הזה? - פרופיל של אישיות**.....37
 חלק א: מדען ואמן בכפיפה אחת; תפקיד נוסף לרב בזמננו ♦ הרב הראשי - 'מדען' או
 'אמן'? ♦ חכמים - היזהרו בדבריכם! ♦ לדבר בשפה מרוממת - בלי להפחיד ובלי לייאש ♦
 להעביר מסרים רגישים בדרך רמז ♦ יצירתיות בכותרות של שיעורי תורה ♦ לקלוט רמזים
 ♦ joining ושימוש בהומור ♦ סיכום ♦ חלק ב: 'חוסן ישועות' - על עמוד השדרה הנפשי של
 הרב; ההתנגדות והביקורת - תופעה מובנית ♦ דוגמאות לביקורת ולהתנגדות ♦ המרוויחים
 והמפסידים מהביקורת על הרב ♦ ניגוד עניינים ♦ שמירת סוד ♦ הרב אינו לחיץ
2. **"שמח יששכר באהלך!" - על השמחה והסיפוק של הרב במלאכת הקודש שלו**.....83
 על השמחה של הרב בתפקידו; מעלת התפקיד ויוקרתו ♦ עוצמת התפקיד והשפעתו ♦ על
 הסיפוק של הרב מְפֻעָלוּ; הלקוחות מרוצים ♦ סייעתא דשמיא בתפקיד ♦ תמורות רוחניות
 בקהילה
3. **"לך רד!" - על המחירים הרוחניים הכרוכים בתפקיד רב קהילה**.....104
 פתיחה והדגמה; התארחות אצל משפחות בקהילה ♦ התפילה בקהילה ♦ רמת לימוד
 התורה ♦ הידורים אישיים ומשפחתיים ♦ מסירות נפש רוחנית ♦ דוגמה מגדולי הדורות ♦
 "עד כאן רבנו!" - 'שומר הראש' של הרב ♦ הקרבן הרוחני הגדול ביותר ♦ שלום-בית תמורת
 פסוקי דזמרה
4. **"כשמנהיגים נכשלים" - על התאוששות בעקבות שערוריה רבנית / הרב יצחק ברייטוביץ**.....117
 יש להגן על האוכלוסייה הפגיעה ♦ אין להגזים ♦ הצורך בגבולות ♦ טבעם המשחית של
 גאוה ובטחון עצמי מופרז ♦ הסכנות שבכריזמה ובפולחן האישיות ♦ הווי זהיר בעשותך
 לך רב ♦ המחויבות לשקיפות ולמתן דין וחשבון ♦ הרב זקוק לרב וחבר ♦ הכוח להשתנות -
 מתנת התשובה
5. **קוד אתי ביחס הרב לנשים / הרב שמואל אליהו, הרב עזריאל אריאל, הרב אליהו בלומנצווייג והרב יהושע שפירא**.....132

שער שני - בין הרב לקהילה

1. "פלאס מעגל רגלך" - על המורכבות שבפסיקת הלכה ובהוראתה.....137

פסיקה כשמה ♦ על איזון בין דרישות ההלכה לזרימת החיים ♦ מי עדיף? רב בקי או רב למדן? ♦ פסקו של מי עדיף - של גדול בתורה או של רב המכיר טוב יותר את המציאות? ♦ סמכותו של מרא דאתרא ♦ בין הוראה לבין הלכה ובין פסיקה לפרט לפסיקה לציבור ♦ הסובייקטיביות של הפוסק - מעלה או חיסרון? ♦ באיזו מידה ראוי שהשקפתו של הפוסק תבוא לידי ביטוי בפסיקה? ♦ רגישותו של הפוסק - מעלה או חיסרון? ♦ בין רגישות לכאב לבין כניעה ללחצים ♦ גילוי נאות - על שקיפות בפסיקת הלכה ובהוראתה; עד מתי אין לדבר? ♦ פיקוח נפש ותענית יום-הכיפורים ♦ מה נאכל ביום השמיני? ♦ קניית פרחים בשנת השמיטה ♦ סוף זמן קריאת שמע ♦ התחפשות לאישה בפורים ♦ על הזהירות הנדרשת במנהג המקום ♦ על התאמת הנימוק לפסיקה לצרכיו של השואל ♦ ללמד איסורים הלכתיים אגב דברים המותרים ♦ כיצד משיבין
2. פסיקת הלכה ומדיניות פסיקת ההלכה - הרב רפאל שלמה דיכובסקי.....176

פסיקות מחמירות; טבילת פנויות ♦ תרומת זרע לרווקות ♦ תרומת זרע למעוכבות גט ♦ בחירת מין העובר בהפרייה חוץ-גופית ♦ שימוש במכשירי גרמא בשבת ♦ מנהגי אבלות במשך י"ב חודש ♦ פסיקות מקלות; פסיקת ה"אחיעזר" בענין גיור קטנים ♦ פסיקת ה"אחיעזר" בענין יהודי דרום-אפריקה שפתחו את חנויותיהם לאחר תפילות השבת ♦ נתינת כבוד ליהודי מתבולל שהגיע לבית-הכנסת במכונית לתפילת 'זכור' ביום הכיפורים ♦ רבי שלמה זלמן אויערבך זצ"ל ופסיקותיו ♦ הפגנות וחסימת כבישים ♦ פסיקות שיש בהן קולא וחומרא; מתן הכשר למסעדות ולבתי מלון שאינם מקפידים על שמירת שבת ♦ גן החיות בתל-אביב ♦ עבודות הרכבת בשבת ♦ עליה להר-הבית ♦ פסולי יוחסין ♦ מקורות תלמודיים למדיניות הפסיקה; קמצא ובר קמצא ♦ לפנים משורת הדין
3. "דור דעה?" - רבנות קהילה בעידן האינטרנט והסמארטפון.....192

המורכבות שבקדמה ♦ נזקי האינטרנט: הכלי והמסר ♦ נזקי הכלי; השלכותיו על הבריאות ♦ ההשתעבדות ♦ הפגיעה בריכוז ♦ הפגיעה במערכות היחסים ♦ נזקי המסר; האיסור ההלכתי ♦ הנזקים הרוחניים ♦ "מה היה פעם?" - לקחים ממהפכות קודמות שאיימו על המשך קיום התורה; מהפכת האמנספיציה ♦ המהפכה הציונית ♦ תיקון היחס שלנו לכלי - מודעות למאפייניו ולחובתנו בעולמנו ♦ מניעת נזקי התכנים הפסולים; חקיקה ♦ סינון לאינטרנט כחובה הלכתית ♦ חינוך לצניעות ואהבת השם ♦ סיכום
4. "וטהר לבנו" - על תפקיד הרב בפיתוח הרגש הדתי ובטיפוחו.....217

מקומו של הרגש בעבודת השם ♦ דוגמאות לצורך בעולם רגשי דתי ♦ חיוניותו של הרגש הדתי בדורנו ♦ מעיינות הרגש הדתי שמהם אני שואב ♦ הצעות לטיפוח חיי הרגש הדתי בקהילה; חזנות, שירה ותפילה מוסיקלית ♦ שילוב ספרות יפה, אמנות ודרמה בדרשות ובשיעורי תורה ♦ היזהרו מחיקויים!

שער שלישי - בין הרב לחברים בקהילה

1. "אלקי הרוחות לכל בשר" - האם אפשר להיות רב של כ-ו-ל-ם?.....245
חלק ראשון: מי באמת הקהילה שלך; רבם של בני הנוער ♦ רבם של הזוגות הצעירים המתארחים ♦ רבם של הסבים והסבתות, הנכדים והנכדות ♦ רבם של שמאלנים ♦ רבם של חסידים ♦ רבם של "בעלי תשובה" ♦ רבם של החיילים ♦ רבן של החיילות ♦ רבם של אסירים ♦ רבם של להט"בים ♦ רבם של אפיקורסים ♦ רבם של נפגעי העצבנות הדתית ♦ הגישה של הרב כלפי מגוון האוכלוסייה בקהילה ♦ רב של כ-ו-ל-ם ♦ **חלק שני:** תורה השווה לכל נפש; עממיות קהילתית לעומת אליטיזם ישיבתי ♦ "ותן חלקנו בתורתך" - תוכחה מגולה למרביצי תורה אליטיסטים ♦ כגנות עלי נהר ♦ מדיניות הלכתית קהילתית
2. "ראיתי בני עלייה" - לשמש כרב בקהילה שיש בה עולים.....296
 על מניעי העלייה לארץ-ישראל ♦ על חבלי עלייה וקליטה בכתבי רבותינו ♦ על חבלי הקליטה של העולים לארץ בימינו ♦ כשרק אחד מבני הזוג ביקש לעלות ♦ כשהורי בני הזוג מתנגדים לעלייתם ♦ על הפגיעה בסמכות ההורים ובמעמדם ♦ על זרות המפה הרוחנית-חברתית-פוליטית בארץ בעיני העולים ♦ על הכמיהה העצומה להשתייך ♦ על יחסה של החברה הישראלית אל העולים ♦ על מניפולציות של ותיקים כלפי עולים תמימים ♦ על הירידה ברמת החיים ♦ על עולים הממשיכים לאחר עלייתם לעבוד בחוץ לארץ ♦ "לא נורא חבר - ישנן צרות גדולות עוד יותר" ♦ תפקידו של רב הקהילה מול כל אלה; נשיאה בעול חבלי הקליטה ♦ הסברת המורכבות הרוחנית-פוליטית של החברה בישראל ♦ עצת הרב לעולים: "רדו מהגדר כמה שיותר מהר!" ♦ סיוע בשילוב ילדים במוסדות מתאימים ♦ העצמת ההורים מול ילדיהם והשבת הסמכות ההורית ♦ היענות לציפיות הייחודיות של העולים מהקהילה וּמְרָבָה ♦ הסברת מעלת העולים וקשייהם לוותיקים ♦ חיבור המרכיבים השונים לקהילה אחת ♦ המרכיבים החיוניים לעלייה מוצלחת
3. "דמעת העשוקים" - תפקידו של הרב בעמידה לצד עשוקים.....339
4. "את הדרך ילכו בה" - תפקידו של הרב כמבקר חולים.....342
 המצווה - מקורותיה ותקפה ♦ טעמי המצווה ומטרותיה ♦ ביקור-חולים באמצעות הטלפון ♦ האם ראוי שאיש יבקר ביקור-חולים אצל אשה (ולהיפך)? ♦ ביקור חולים ממוסד - חברות לביקור-חולים ו'לינת-הצדק' ♦ 'תיק' או הזדמנות? ♦ למה דווקא הרב? ♦ ביקור חולים - כיצד? ♦ ליווי רחני
5. עקרונות בסיסיים ביעוץ רבני / ד"ר ישראל לויץ.....357
 דפוס החשיבה ביעוץ - שלילת הביקורת ♦ מה לחפש במפגש הראשון ♦ תהליך הייעוץ; הקשבה פעילה ♦ שיקוף רגשות ♦ הבהרה ♦ מיקוד ♦ חלקיות ♦ הבנייה קוגניטיבית ♦ מְסָגוּר מְחָדָש ♦ השימוש במטאפורות ♦ ייעוץ למשפחות ♦ שיקולים לסיכום; ייעוץ במעטה של חכמה עליונה ♦ העברה והעברה נגדית: Trans-Counter and Transference ♦ חוסן נפשי ומשאבים חבויים
6. תפקידו של רב היישוב בתחום הנוער / ר' דורון גלבוע.....373

7. **"הכל יוצאין למלחמת מצוה!" - על מחלוקות בין רבנים**..... 380
 התופעה ♦ הסבר התופעה ♦ הנזק האנוש למוסד הרבנות; חילול השם ♦ הגט מקליבה ומחלוקת הקמיעות ♦ מחלוקת הרבנים על כשרות הבשר בניו-יורק ♦ מחלוקת הרבנים על כשרות העירוב באודיסה ♦ אזהרת בעל ה'חפץ חיים' לרבנים ♦ פרספקטיבה ♦ המחיר האישי שמשלמים בעלי המחלוקת ♦ תפילה על השלום

שער רביעי - תפקידי רב הקהילה סביב מעגל השנה

1. **"את חג המצות תִּשְׁמֹר" - תפקידו של הרב בחג הפסח**..... 395
 בין אדם לחברו; שיחות טלפון לאנשים הבודדים בקהילה ♦ שיחות טלפון, מתנות ומכתבים לחיילים, לחיילות ולבנות השרות-הלאומי ♦ "קימחא דפסחא" או "מעות חיטין" ♦ הכנות הלכתיות; לימוד הלכה של הרב עצמו ♦ אפיית מצות ועידוד מעורבות בה ♦ מענה לשאלות הלכתיות ועידודן ♦ שיעורי הכנה לגברים ונשים ♦ הפצת דף עם הלכות הכשרת כלים ♦ מעקב אחרי בדיקת-החמץ בבית הכנסת ♦ לימוד תורה לקראת החג; ישיבות בין-הזמנים לגדולים וקטנים ♦ עיסוק בסוגיית הקרבת קרבן פסח ♦ הכנת ה'בעלי-בתים' לליל הסדר; מעלת המשפחה בישראל ♦ מעלת המפגש הבין-דורי ♦ מעלת הסגולית העצומה של ליל הסדר ♦ תכנית משפחתית ייעודית לליל הסדר ♦ טיפוח מערכת היחסים המשפחתית ♦ אמצעים דידיקטיים ♦ אופיה של סעודת "שולחן-עורך" ♦ היכרות עם מגוון של הגדות של פסח ♦ דרשת שבת-הגדול; מטרתה ותכניה ♦ עיצובה כמאורע חגיגי ♦ זמנה ♦ נושאים לדוגמה ♦ מכירת חמץ ♦ ליל הסדר; דרשת ליל הסדר ♦ יציאה חפוזה מבית-הכנסת ♦ מנהג רבנים בישראל בקשר להוראת הלכה בליל הסדר ♦ יום טוב ראשון של פסח; חידות קהילתיות ♦ התפילות ♦ שבת חול-המועד ♦ שביעי של פסח; דרשות ♦ חידות ♦ עונג יום-טוב
2. **"אני לדודי" - תפקידו של הרב ב"מים הנוראים"**..... 443
 חודש אלול; תשובה אישית של רב הקהילה בעצמו ♦ אסטרטגיה קהילתית ♦ סיום מריבות ♦ לצבוע את שגרת אלול בצבע של תשרי ♦ מעורבות בקביעת לוח הזמנים לחגי תשרי ♦ מעורבות במינוי בעל תוקע ושליחי ציבור ♦ גומל חסדים טובים ♦ הכנה הלכתית ♦ מתנות לחיילים, לחיילות ולבנות השרות הלאומי, לבני ישיבות ולבנות מדרשה ♦ מעקב אחר ילדים ובני נוער שהתחילו בית ספר, ישיבה או אולפנה ♦ דרשה לפני סליחות ♦ ראש השנה; דרשות ודברי התעוררות ♦ איחולי שנה טובה ♦ קידוש לפני תקיעת שופר ♦ דברים קצרים רגע לפני תקיעת שופר ♦ מנחה גדולה ♦ שיעור תורה ♦ ללמד פרופורציות ♦ עשרת ימי תשובה; חולים הפטורים מתענית יום הכיפורים ♦ חלוקת חומר במייל הקהילתי ♦ דרשת שבת-שובה ♦ יום הכיפורים; בקשת מחילה ♦ דרשות ♦ הזכרת נשמות ♦ הרב כשליח ציבור לתפילת נעילה
3. **"והיית אך שמח" - תפקידו של הרב בחג 'שמחת-תורה'**..... 478
 מקור החג ♦ מנהגי חג שמחת-תורה; ריקוד ביום טוב; נתינת עטרות ספרי תורה בראש החתנים; העלאת מי שאינו כהן לקרוא בתורה ראשון ♦ הבערת מדורה ♦ מכירת מצוות ♦ הגבהה 'הפוכה' ♦ 'אהרעס קדיש' ♦ משקאות משכרים בבית הכנסת ♦ שקיות עם ממתקים ♦ שרשם של המנהיגים הללו ♦ ההקפות ♦ עזרת נשים ♦ מנהג החתנים

4. "ושמחנו בישועתך" - תפקידו של הרב בחגים 'הלאומיים'.....501
- מבוא ♦ **יום הזיכרון לשואה**: הטעם לשנאת ישראל ♦ המפגש עם הרוע האנושי ♦ בין גזענות נאצית לסגולת ישראל ♦ גבורה יהודית בשואה ♦ השואה לאור האמונה ♦ שאלות ותשובות הלכתיות מהשואה ♦ הגישה החרדית להנצחתה ♦ הקינות שחוברו לזכרה ♦ פולמוס קבלת השילומים מגרמניה ♦ החרמת גרמניה ומוצריה ♦ על מסעות למחנות הריכוז ♦ הדור השני לשואה ♦ ספרות מומלצת ♦ **יום הזיכרון לחיילי צה"ל**: פתיחה לקדיש על הרוגי ארץ ישראל ♦ 'משוח מלחמה' ♦ על הפחד בשעת מלחמה ♦ סיור וירטואלי בהר הרצל ♦ גישה ראויה ליום הזה - הרב זלמן מלמד והרב ישראל זאב גוסטמן ♦ **יום העצמאות**: הסיבות לחגיגה ♦ הלכות מדינה ♦ כנגד המתקשים לחגוג ♦ מוקדם או נדחה ♦ חומר דרשני ♦ ספרות הלכתית ♦ גאולה ותשובה ♦ נסיגות בתהליך ראשית צמיחת גאולתנו ♦ מנהג האדמו"ר מסדיגורא ♦ **יום שחרור ירושלים**: מקורות לדרשנות ♦ פולמוס העלייה להר הבית ♦ ספרות מומלצת

שער חמישי - נספחים

- נספח 1: רבנות קהילה בעידן הפוסט-מודרני / הרב אהרן איזנטל.....530
- נספח 2: עצות לרב מתחיל / הרב יוני דון-יחיאל.....531

- 541.....**מפתח המקורות**
- 563.....**מפת אישים**
- 567.....**ביבליוגרפיה**